

har hver sit domæne i bevidstheden, tillægges hver sit handlingsmønster og analyseres ikke parallelt. Hvor forargel-

sen sætter ind, kobler hjernen fra. Det er et af besættelseshistoriens, ja faktisk et af fagets grundlæggende problemer.

Byhistorien – en genre i spændetrøje eller under faglig fornyelse?

Af John T. Lauridsen

Henrik Fangel: *Haderslev bys historie 1864-1920*. (Historisk Samfund for Sønderjylland, 1996). 503 s.

Peter Dragsbo og Harriet Merete Hansen: *Middelfart fra færgeby til broby. Middelfarts historie 1200-1940*. (Odense Universitetsforlag, 1996). 312 s.

Søren Byskov: *Tro, håb & legetøj. Landsbyfolk og industrieventyr i Billund 1920-1980*. (Overgaard Bøger, 1997). 295 s.

Henning Ringgaard Lauridsen og Lars Munkøe (red.): *Viborgs historie*. 1, 3. (Viborg Kommune, 1997-98). 368, 384 s.

Henning Bender, Knud Knudsen, Erik Strange Petersen og Lars Tvede-Jensen: *Arbejderbevægelsen i Aalborg 1870-1970*. (AOF Aalborg, 1998). 541 s.

Asbjørn Hellum (red.): *Vejles historie*. 1-3. (Vejle Kommune, 1996-98). 242, 319, 398 s.

Verner Bruhn m.fl. (red.): *Esbjergs historie*. 1-3. (Esbjerg Byråd, 1994-98). 288, 319, 328 s.

Ib Gejl (red.): *Århus. Byens historie*. 1-4. (Århus byhistoriske Udvalg, 1995-98). 350, 347, 377, 353 s.

Karl-Erik Frandsen (red.): *Kongens og Folkets København – gennem 800 år. Brikker til en mosaik*. (Skippershoved, 1996). 274 s.

Det er en faglig glæde at iagttage den vækst, der er i antallet af nyudkomne byhistoriske fremstillinger. Mængden giver anledning til at stoppe op og gøre nogle refleksioner over *genren*, dens mange muligheder, fordele og ulemper og ikke mindst at læse den ind i dens forskellige offentligheder. De lokalt interessererede er naturligvis den primære målgruppe, men hvordan er det med byhistoriens bidrag til den faghistoriske udvikling og forholdet til den mere generelle Danmarkshistorie? Er det forskellige og uforenelige offentligheder og interesser og i givet fald: hvorfor og hvordan påvirker det resultaterne? Eller er der ingen eller få og overvindelige problemer? Det vil blive diskuteret med udgangspunkt i et udvalg af nyudgivelser.

I det følgende agter jeg at arbejde med nogle løse, men forhåbentligt alligevel brugbare begreber, kategorier og kriterier, som kan gøre det eksplicit, hvad det er man foretager sig og giver sig i kast med lokalt. Det kan ikke nytte, at byhistorikere, som andre regionalt orienterede historikere, klager over, at deres faglige status ikke er på højde med andre faghistorikeres, og at deres arbejder ikke værdsættes lige så højt, hvis de rent faktisk ikke selv lever op til de krav, der i øvrigt stilles til faglighe-

den. Et sted må vandene i beskæftigelsen med byhistorien – som med anden historie i øvrigt – skilles ved, om man i jagten på et publikum vil løbe i hælene på de elektroniske medier og lade form råde over indhold eller skrive og formidle til mennesker, der kan læse og arbejder med det læste. Fejl nummer et ved beskæftigelsen med by-, regional- og lokalhistorie er at undervurdere læserne. Fejl nummer to er at tro, at man kan nedtone – eller udelade! – det videnskabelige apparat, som gør det muligt at se et arbejde efter i sømmene.

Byhistorien er en af de ældste og først etablerede historiske genrer i Danmark, vist kun overgået af den Danmarkshistoriske fremstilling, biografien, kildeudgaven og institutionshistorien (læs kirkehistorien).¹ Med præsten, lektor Peder Terpagers *Ripæ Cimbrica* fra 1736 blev den klassiske byhistoriske genre grundlagt. Bygget på mangeårige og indgående studier i det utrykte kilde-materiale blev der fremlagt en fremstilling med hovedvægten på byens autoriteter, institutioner og bemærkelsesværdige begivenheder. Terpager fik talrige efterfølgere i andre byer med hensyn til de udvalgte emner, ofte med yderligere vægt på det topografiske, men få gik lige så meget i dybden. Det orienterende kom til at dominere over det undersøgende. En tilbagevendende modsætning inden for genren.

Det var på ny Ribe, der var udgangspunktet mere end et århundrede senere, da den stivnede gentagne behandling af byens topografi og begivenheder og af de verdslige og gejstlige autoriteter blev brudt og byhistorien udvidet til en socialhistorie og bylivets historie. J.F. Kinch, overlærer ved Ribe Katedralskole, satte sig grundlæggende ind i nye sider af byens historie, men som Terpager ud fra indgående arkivstudier. Han drog nytte af, at hovedmængden af kildematerialet var for hånden i Ribe, ja det var

vel forudsætningen for hans mangeårige arbejde med stoffet. Resultatet blev tobindsværket *Ribe Bys Historie og Beskrivelse* (1869-84), hvor byen for perioden til 1660 fik en for tiden meget udtømmende og gennemarbejdet fremstilling, ganske vist i tung, annalistisk form, men med en hidtil uset vægt på økonomisk og social historie. Kinchs værk åbnede nok for inddragelse og undersøgelse af nye emneområder, men han fandt endnu mindre end Terpager en løsning på den formidlingsmæssige side. Den annalistiske form gør ikke bogen egnet til læsning for den almindeligt interesserede, og historikere konsulterer den først og fremmest som opslagsbog. Som sådan har den med sine kildehenvisninger blivende værdi, og det er alene det, der har kunnet begrunde genoptrykket i vore dage.²

Kun få år efter udsendelsen af Kinchs sidste bind om Ribe viste statistikerens Marcus Rubin for det 19. århundredes historie med København som udgangspunkt, hvordan man kunne gå videre ad det spor, Kinch havde betrådt. Hans to bøger *1807-14. Studier til Københavns og Danmarks Historie* (1892) og *Frederik VI.s Tid. Fra Kielerfreden til Kongens Død. Økonomiske og historiske Studier* (1895) var moderne primære undersøgelser for deres tid, hvor både de faglige og formmæssige krav blev tilfredsstillet. Her havde den økonomiske og sociale dimension rykket opregningen af præster og øvrigheds personer helt i baggrunden. Den trænedes statistiker med et aktuelt indblik i Københavns sociale problemer lod dette komme fremstillingen til gode. Til gengæld kunne Rubin ikke begrænse sig til at skrive hovedstadens historie, en skavank hos adskillige københavnshistorikere både før og siden, for i store passager er det mere Danmarkshistorie end Københavns historie. Måske derfor og på grund af den relativt korte tidsperio-

de, de to bind omhandler, regnes de ofte og uberettiget ikke med blandt rigtige byhistorier. Rubins to bind blev ganske berettiget optrykt i 1970, men det var naturligvis med studerende og andre fagfolk for øje.

Her var en standard for byhistorien, som både i bredde og dybde siden sjældent er blevet overgået. Henvisningsapparatet er naturligvis i orden. Den type værker kan betegnes som byhistoriske monografier. På en gang studier og fremstilling, men kronologisk eller tematisk mere afgrænset end andre byhistoriske fremstillinger. Sådanne burde være oplagte, som udgangspunkt for disputater og afhandlinger på højt videnskabeligt niveau, som det på grund af bysamfundenes betydning i dag er almindeligt i det øvrige Europa. Det er imidlertid ikke tilfældet. Lærestalterne ansporer ikke dertil. Muligvis skal der både et generations- og et holdningsskifte til på universiteterne for på dette centrale område at komme på omgangshøjde med vore nabolande. Der er indtil videre vist kun fire disputater af den type med byen som udgangspunkt: Helge Søgaard: *Haandværkerlavene i Aarhus under Enevælden* (1940), Ole Degn: *Rig og fattig i Ribe* (1981), Ole Hyldtoft: *Københavns industrialisering 1840-1914* (1984) og Kirsten Lindberg: *Sirenernes stad København. By- og bygningshistorie før 1728* (1996). Hertil og af lige så stor interesse, selv om det er inden for en nabo-disciplin, må dog føjes Bent Flyvbjerg: *Rationalitet og magt* (1991), der åbner for problemstillinger som politikudøvelse, beslutningsprocesser og den politiske kultur på lokalt plan.

Indtil by- og regionalsamfundene bliver taget alvorligt som udgangspunkt for systematiske studier på lærestalterne, kan de nu regionalt arbejdende historikere sørge for for det første at bane vejen med kildeindsamling og -formid-

ling, for det andet selv at drive videnskabelige undersøgelser på monografi-niveau og for det tredje at skrive samlede fremstillinger på undersøgelses- eller formidlingsniveau. Efter publikationsmængdens karakter at dømme falder indsatsen nu på det første og tredje led. Der mangler muligvis lokalt både den tid, der skal til for at udarbejde de monografiske værker, og forståelse for, at sådanne arbejder skal have mere og andet end lokal brugsværdi. Det gør ikke problemet med at udvikle det regionale forskningspotentiale mindre.

Den Danmarkshistoriske fremstilling som et samarbejde mellem en række historikere blev første gang realiseret i *Danmarks Riges Historie* (1896-1907). Visse bind var grundfremstillinger, der byggede på selvstændige studier i primærmaterialet, således Kr. Erslevs, J.A. Fridericias og Edvard Holms.³ Siden har det været reglen snarere end undtagelsen, at sådanne fremstillinger er blevet realiseret ved samarbejde mellem flere historikere. Det tog noget længere tid, før det også blev almindeligt, at den byhistoriske fremstilling blev realiseret ved samarbejde mellem flere faghistorikere. Til ind i anden halvdel af dette århundrede har byhistorierne fortsat mest været enmandsprojekter, hvad enten der har været tale om undersøgende grundfremstillinger eller oversigtsfremstillinger. Fornemme eksempler på grundfremstillinger er Gunnar Sandfelds to bind om Struers historie frem til 1920,⁴ mens byer som Vejle, Ribe og Århus før 1950 havde placeret sig med undersøgende grundfremstillinger udarbejdet ved samvirke mellem flere forfattere. For Vejles vedkommende kunne det gøres i blot et bind,⁵ for Ribes vedkommende blev det til to svære bind, det ene realiseret i to halvbind, og som en fortsættelse af Kinchs værk efter 1660 nåede det alligevel kun til 1820,⁶ mens Århus 1939-41 fik en stor fire-

binds byhistorie ført op til nutiden ved samarbejde mellem en stribe lokale historikere og administratorer.⁷ For dem alle gælder det, at enkeltbidragene er af stærkt svingende kvalitet, og at ikke alle har tænkt eller evnet det fremstillingsmæssige på et tåleligt minimumsniveau. Emner og perioder kan drukne i detaljer. Det kan være en pris, der betales, når en fremstilling er undersøgende.

Efter 1960 er antallet af samlede fremstillinger med flere forfattere på opgaven taget til. Det kan tages som udtryk for en faglig specialisering, idet større byhistorier skrevet som enmandsprojekter af amatørhistorikere er blevet sjældne, eller det kan ses som udslag af, at der ikke har været og stadig ikke er ret mange historikere, der decideret gør sig til specialister i en enkelt lokalitets historie. Til en vis grad er det Tordenskjolds soldater, der medvirker ved realiseringen af de forskellige byhistoriske projekter. Det har både fordele og ulemper. Blandt fordelene tæller, at der er en større viden om forholdene andre steder, der kan berige det konkrete arbejde. På negativsiden må anføres det manglende lokalkendskab og den ringere fortrolighed med materialet om den pågældende by. Det synes for adskillige byers vedkommende svært at opnå begge dele.

Med samleværket i seks bind om *Københavns historie* (1980-83) blev der introduceret den store byhistorie, som i sit udstyr lagde sig tæt op ad, hvis den ikke snarere gjorde endnu mere ud af det end *Politikens Danmarkshistorie*. Odense bys monumentale tibinds historie lever ikke helt op til samme standard, selv om illustrationerne var prioriteret. Til gengæld har den en anderledes faglig tyngde. Fremstillingernes udstyr har fra 1980'erne ændret karakter, illustrationerne betyder mere, der gøres mere ud af et spændende layout, og i 1990'erne er der mængder af farveillu-

strationer, ligesom i den seneste store populære Danmarkshistorie fra Gyldendal og Politiken. Den øgede investering i udenomsværkerne i byhistorierne kan kun være et signal om, at der bliver gjort mere for at få fat i den interesserede almindelige læser, samt at disses krav og forventninger er steget. Andre faghistorikere kan det ikke være, man sigter mod. Det er nemlig nær årtusindskiftet sådan, at billedbåren information endnu ikke blandt dem har opnået nær så høj status som den rene tekst. Det fremgår af de tidsskrifter og værker, vi mest udsender til hinanden. Er de illustreret, er der oftest ikke gjort meget ud af illustrationerne, hvis de overhovedet har nogen mening og ikke kun er kommet med efter ønske fra en udgiver eller forlægger, fordi der nu engang bør være billeder, som kan virke appellerende. Der bliver oftest ikke tænkt i billederne som en integreret del af det historiske arbejde. Det kommer nye generationer til at råde bod på.

Det problem har de byhistoriske fremstillinger ikke. Byhistorien er uanset de enkelte fremstillings karakter en genre, hvor det er oplagt at indlægge et komplementerende billedmateriale. Tilmed er her særlige muligheder for at udnytte illustrationerne til at indlægge slet skjulte reklamer for lokale virksomheder – eller at afstå fra al lokalpatriotisme (se de viste eksempler). Det sidste vil være en forudsætning for, at en faghistorisk offentlighed vil kunne tage fremstillingen seriøs.

Af Danmarks ti største byer i dag har de otte inden for de sidste 20 år fået mindst en større historisk fremstilling, og ingen af dem manglede en ældre historisk fremstilling (se tabel 1). Det er ikke overraskende, at ingen af de store byer i forvejen var et ubeskrevet historisk blad. Mere overraskende er det måske, at enkelte af dem har været uden en tidssvarende byhistorisk

Tabel 1: Seneste samlede byhistoriske fremstillinger for Danmarks ti største byer

	Nyeste fremstilling	Seneste foregående fremstilling
København	1988	1980-83
Århus	1995-98	1984/1939-41
Odense	1980-88	1926
Aalborg	1987-98	1942
Esbjerg	1994-98	1943
Randers	1952	1924
Roskilde	1992ff.	1945-70
Horsens	1992	1982
Vejle	1996-98	1927
Helsingør	1976	1926-29

Kilde: For bibliografiske data henvises for de fleste nyere titlers vedkommende til Ole Degn: »Fra topografi og begivenheder til erhvervsliv og sociale forhold - Danske byhistorier 1967-1992«, *Fortid og Nutid* 1993, s. 70-72.

fremstilling i generationer. Det gælder Esbjerg og Vejle, hvor man skal tilbage til henholdsvis 1943 og 1927 for at læse noget samlet om byernes historie. For Vejles vedkommende er der i den mellemliggende tid søgt rådet bod på dette ved udsendelsen af et optryk af bogen fra 1927 (!) og ved at udgive en antologi om byens historie i forbindelse med byjubilæet i 1977. Dengang måtte man lokalt appellere om hjælp hos historiestuderende for at få skrevet noget.⁸ De tider har ændret sig. For Esbjerg er det endnu mere udtalt, at der har været et lokalhistorisk sort hul for det meste af det 20. århundrede. Ikke siden Anden Verdenskrig er der kommet en samlet fremstilling, da en række lokale administratorer og andre skrev et meget uegalt samlewerk i anledning af byens 75 års jubilæum.⁹ Verner Bruhn har kun delvis udfyldt det med den formidlingsmæssigt meget vellykkede *Esbjerg – by og borger* (1972), mens der forud måtte tys til fremstillinger beregnet på skolebrug.¹⁰ Den nye by med den korte historie har indtil de seneste

år i dobbelt forstand været uden en historie.

I 1990'erne har alle landets store byer fra en ydre formel betragtning indhentet det forsømte, hvad angår byhistoriske fremstillinger, et billede der kun vil blive bekræftet, hvis vi går til byerne med mellem 20 og 40.000 indbyggere og en del af de endnu mindre. Værker om et par af de sidstnævnte (Billund, Middelfart) skal omtales nedenfor. Også her er der kommet mange udgivelser i enten kategorien oversigtsfremstillinger eller undersøgende grundfremstillinger skrevet af enkeltpersoner eller forfattergrupper. Det gælder for de mindre såvel som for de ti største byer, at der ikke er den mindste sammenhæng mellem byernes størrelse og betydning og fremstillingerens omfang. Omfanget synes i stedet alene bestemt af lige dele forhåndenværende skrivelystne forfattere og generøse kommuner og fonde. Varde tager vist rekorden med en fremstilling af byens historie mellem 1920 og 1990 på 605 sider! Der er i sagens natur heller ingen sammenhæng mellem fremstillin-

gernes omfang og den indsigt, de bringer læseren. Her er det afgørende hver gang, om det er en oversigtsfremstilling, en undersøgende grundfremstilling eller en kategori, der hælder nærmest til den ene eller den anden af disse kategorier.

En letkøbt delkonklusion er, at der er ikke mangel på nye byhistoriske fremstillinger, heller ikke på interesserede udgivere og købere.¹¹ Læserskarens udbredelse er det sværere at udtale sig om, men den vil altovervejende være lokal, og om dens størrelse kan der kun gisnes. Det gælder givetvis her som for andre appetitligt udseende historiske fremstillinger, at der er flere købere end læsere. Faghistorikerne vil være en beskeden gruppe blandt læserne, men til gengæld vil de også være en gruppe, der vender tilbage til værkerne, hvis der er anvendt den tilstrækkelige faglige standard. Alt andet lige vil det være at forvente, at de mere undersøgende grundfremstillinger fremfor oversigtsfremstillingerne er dem, der vil bevare en faghistorisk værdi, men heller ikke denne regel vil være uden undtagelser. Det kommer an på, med hvilken begrundelse man opsøger den byhistoriske fremstilling. Gælder det f.eks. en problemstilling, hvor man vil undersøge dansk fortidsforvaltning i en given tidsperiode, eller drejer det sig om et bestemt emne, er der et stort og brugbart materiale i byhistorierne. De er alle bærere af flere historiske lag, end de selv giver udtryk for.

Ved den følgende vurdering af de her omtalte værker vil jeg anvende både et kriterie, der sætter fokus på det sammenlignelige med andre byer og tilsvarende emner og på den lokalt centrerede værdi; sat på spidsen rummer det førstnævnte kriterie mere en generel erkendelsesværdi, mens sidstnævnte snarere rummer oplevelses- og genkendelsesværdi. Det er en grov forenkling, men den kan anvendes som en måde til at

skelne yderligere mellem de forskellige typer af værker.

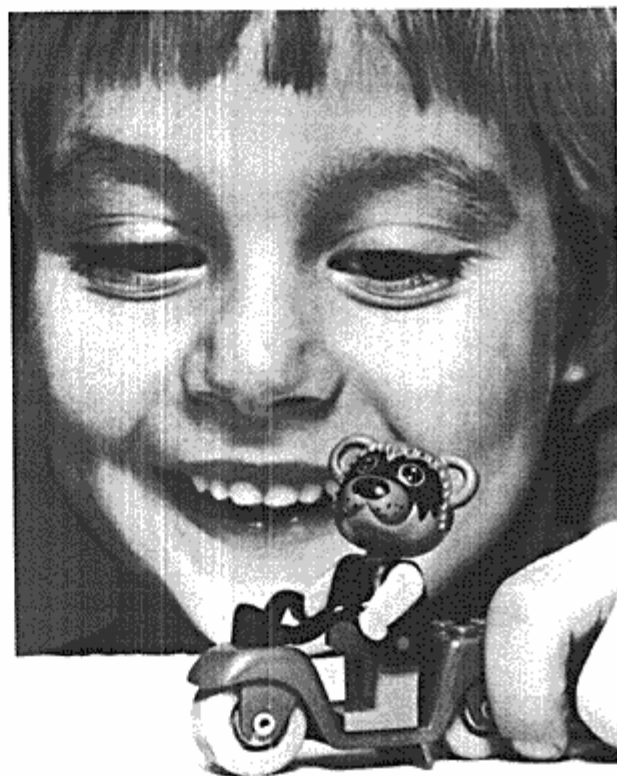
Da Henrik Fangel i 1975 udsendte bind 1 af *Haderslev bys historie 1800-1945*, satte han ikke en ny standard for udarbejdelsen af en fagligt forsvarlig byhistorisk fremstilling. Der var flere historikere før ham, som havde vist, hvordan det kunne gøres. Aage Fasmer Blomberg og den tidligere nævnte Gunnar Sandfeld er eksempler.¹² Men det var et godt tidspunkt at markere, at den undersøgende byhistoriske fremstilling stadig besad de varigere kvaliteter. Bogen blev også hurtigt udsolgt, men de købere, der havde set frem til et snarligt bind 2, blev skuffede. Henrik Fangel døde i 1994, før han selv kunne gøre manuskriptet til bindet færdigt. Der lå imidlertid så store dele klar heraf for tiden frem til 1920, at en redaktion har påtaget sig det utaknemmelige hverv at forestå en udgivelse heraf som *Haderslev bys historie 1864-1920*. Fangel har fastholdt kvaliteten fra bind 1 og foretaget talrige primærundersøgelser, som han sammenfatter i kapitler, der kun rummer summen af et stort gennemgået materiale inden for de fleste facetter af byens liv. Formuleringer kan stedvis virke lidt forældede, sproget løber ikke lige veloplagt, og overskrifterne er noget tunge, men der er til gengæld i tilgang og grundsynspunkter en indre sammenhæng mellem de to bind, der også vil sikre bindet læsere uden for Haderslev. Alene de nationale forhold og tiden op til genforeningen i 1920 vil sikre bogen mere end lokal interesse. Det er at beklage, at Fangel ikke fik ført manuskriptet frem til 1945. Her er både generel erkendelsesværdi og oplevelses- og genkendelsesværdi at hente.¹³

Med *Middelfart fra færgeby til broby. Middelfarts historie 1200-1940* har en af de mindre danske købstæder fået den første samlede fremstilling af sin histo-

rie. Det kunne være endnu en i rækken af traditionelle oversigtsfremstillinger, men det er det ikke. Her er et bud på, hvordan der kan skrives en fremstilling gennem en anderledes prioritering af stof og synsvinkler. Museumsinspektør og etnolog Peter Dragsbo har tidligere skrevet om blandt andet huse og miljø i Aabenraa og Esbjerg, og han har sammen med byarkivar Harriet Merete Hansen med Middelfart som udgangspunkt realiseret nogle af de ideer, som har været i svøb i hans tidligere arbejder, her dog med en højere grad af inddragelse af den sociale dimension. Fremstillingen tager naturligvis hensyn til Middelfarts særlige geografiske placering som færge- og senest broby, men den er bygget op omkring tre punktnedslag i byens liv 1650-80, 1801 og 1900. På hvert af de tre tidspunkter præsentere

rer forfatterne scenen for byens liv, huse og gader, indbyggerne selv, de sociale grupper, deres erhverv, dagligliv og enkelte familiehistorier. Det sker på grundlag af grundtakster, kopskatslister, skifteprotokoller, brandtaksationer, folketællinger, matrikler, skøde- og panteprotokoller m.m. Mellem de tre punktnedslag er spundet en mere generel fremstilling hovedsageligt byggende på den righoldige litteratur, men også her er der lagt en betydelig vægt på byens udseende og fysiske udvikling. Hertil kommer skildringer af byens styre og institutioner, men på en mere tilbagetrasket plads. Billedmaterialet understreger prioriteringen. Der er illustrationer af byens »store mænd«, og som sådan bliver de udtrykkeligt præsenteret, men de fylder hverken i tekst eller på billedsiden. Det gør i stedet huse og

Bogen om Billund tager med hensyn til indlagte billedreklamer for det lokale erhvervsliv, læs LEGO, prisen med hensyn til både antal og mangel på relevans i forhold til teksten. (Søren Byskov: Tro, håb & legetøj. Landsbyfolk og industrieventyr i Billund 1920-1980, s. 249).

LEGO AND. Illustration: 1979 nr. 5: 3.7 årg. bestående af store elementer i sorte udformninger.

De nyeste Asanimodeller blev præsenteret på Palæ i august 1947. Billedet giver et fint indtryk af, hvor dygtig Aage Sørensen og hans virksomhed var til at lave reklame på en tid, hvor kun få benyttede sådanne midler for at sælge. Annoncen henvender sig til de bedste kunder: mænd. Foto: Lokallhistorisk Arkiv for Viborg kommune.

På andenpladsen kommer bindet om Viborgs historie, tæt fulgt af bind 3 af Vejles historie, men i begge tilfælde er billedernes relevans en anden og større – og blikfanget indlysende. (Henning Ringgaard Lauridsen og Lars Munkøe (red.): *Viborgs historie*, 3, s. 136; Asbjørn Hellum (red.): *Vejles historie*, 3, s. 307).

Sådanne kort, placeret i tygge-gummipakker, så børn kunne få dem at se, vakte så megen opsigt i det victorianske England, at det endte med en debat i det ærverdige Parlament i midten af 1950'erne.

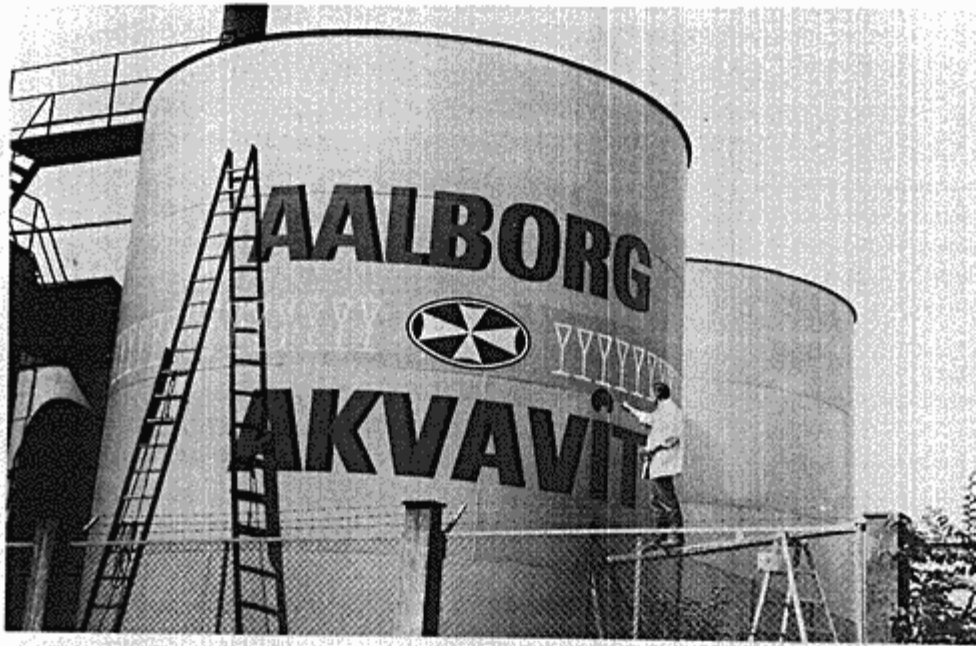
Mejeriet Enigheden oprettede 1945 egen iscremefabrik under navnet Polar Is. Efter navneskift til Pyramide Is udstykkede den sig i lobet af tresserne til en af Danmarks største, der i 1967 indviede landets første automatiserede isfabrik. Ved den lejlighed blev også denne for tiden kæmpestore ispinde-transportvogn taget i brug. Som det ses, solgtes mejeriets ispinde også under navnet Familie Is.

Foto: Lokalthistorisk Samling

Efter megen debat i byrådet blev A-Z udvidet til lavprisvarehuset Bilka. 1998. (Foto: Torben Meyer, Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

Helt mat ved siden heraf er de ret neutrale erhvervsillustrationer i bind 4 om Århus og bind 3 om Esbjerg, og de tilhørende billedtekster ændrer ikke ved det indtryk. (Ib Gejl (red.): Århus. Byens historie, 4, s. 130; Verner Bruhn m.fl. (red.): Esbjergs historie, 3, s. 170).

Malere har et alsidigt arbejdsfelt. Her er malere i arbejde på de store beholdere på Spritfabrikken. I 1970'erne rejste fagforeningen problemet med de organiske opløsningsmidler.

Et billede af samme type bringes i bind 6 af Aalborgs historie, men her giver den tilhørende billedtekst en ekstra dimension til Aalborg Akvavit: brugen af farlige opløsningsmidler. Resultat: reklameværdi 0! (Henning Bender, Knud Knudsen, Erik Strange Petersen og Lars Tvede-Jensen: Arbejderbevægelsen i Aalborg 1870-1970, s. 437).

mennesker. Bogen har noget meget sjældent set i byhistoriske oversigtsfremstillinger, en »Afslutning« (s. 291-300), som mere er en konklusion på og perspektivering af de foranstående 290 sider. Først gives et rids af »Kvarterdannelsen i Middelfart gennem 200 år« med sammenligninger til Kolding, Haderslev og Strib for at nå pointen: »hvor store forskelle, der kan være mellem de ældre kvarterer i mere skarpt klassede byer« (s. 294). Dernæst sættes Middelfart ind i en Danmarkshistorisk ramme, Middelfart som Middeldanmark?

Bogen om Middelfart er med sit selvstændige anlæg og de klare stofmæssige prioriteringer ikke at karakterisere som en ren oversigtsfremstilling. De undersøgende afsnit indtager en så central plads, at den må placeres enten som delvis en undersøgende grundfremstilling og delvis en oversigt eller et godt bud på opløsningen af den snævre spændetrøje, som har domineret den byhistoriske genre. Her er et bud på faglig fornyelse af genren, og ikke mindst konklusionen er overordentligt efterfølgelsesværdig.

Et andet bud er socialantropologen Søren Byskovs bog om *Landsbyfolk og industrieventyr i Billund 1920-1980*. Billund er med sine 9.000 indbyggere en endnu mindre by end Middelfart, men som denne med særlige forudsætninger for sin udvikling og vækst, her i kraft af placeringen af legetøjsfabrikken LEGO fra 1934. Her hører lighederne straks op. Både Byskovs materiale og hele projekt er et andet end Dragsbos og Hansens, og nogen almindelig byhistorisk oversigt er det heller ikke. Bogens intention er at vise, at det »ikke er tilfældigt, at LEGO hovedkvarteret og lufthavnen netop ligger her. Beboerne i Grene sogn har selv en meget stor del af æren for, at Billund Kommune har udviklet sig til et af Danmarks mest velkonsoliderede lokalsamfund. Det er mit mål først og fremmest at beskrive den mentalitet og kulturelle ballast, uden hvilken udviklingen næppe havde fået den udformning, som den fik« (s. 14). Hermed er det imidlertid ikke gjort. »Formålet med denne bog er først og fremmest at sætte fokus på Grene sogn og Billunds historie i dette århundrede. Et væsentligt motiv har endvidere været at undersøge, hvordan de religiøse vækkelser har sat sig varige spor i form af samspillet mellem landsbysamfundets normer og moderne industrikultur« (s. 20). Senere gentages formål og delmål flere gange. Projektet søges realiseret først og fremmest gennem anvendelse af ca. 30 interviews med nuværende og tidligere beboere ved forfatteren samt afflytning af et fåtal interviews optaget af andre. I anden række kommer den begrænsede lokalhistoriske litteratur og pressen (sidstnævnte redegøres der ikke nærmere for, heller ikke gennem henvisninger). Til gengæld har LEGO Ide-Huset i Billund leveret det materiale, der gjorde afsnittene om virksomheden mulige. Vurderingen af projektets bæredygtighed afhænger ganske af, om man

kan følge forfatteren i de to afsnit med metodiske og videnskabsteoretiske overvejelser (s. 22-30) og finder dem tilstrækkelige. Her er tale om antagelser og modelbygninger, som har et forhold til de mentale forhold og deres ændring i Billund, som kun kan betragtes som en hypotetisk konstruktion. Læseren får ikke demonstreret, hvordan projektet kan realiseres. I stedet gives en postulerende fremstilling, der går ud fra, at det kan lade sig gøre. På den ene side er der en tyrkertro på at kunne finde grundlæggende mentale strukturer hos et fåtal informanter, en antagelse som vi for at lade os overbevise af metodiske grunde har brug for at få meget mere at vide om, og på den anden en ubesværet, hvis ikke kritikløs, brug af den lokalhistoriske litteratur og ikke mindst LEGO's egne oplysninger til at nå frem til konklusioner, hvis indhold med deres lokalpatriotiske tendens burde kunne få selv forhærdede dyrkere af genren til at rødme. Til gengæld må direktionen hos LEGO være tilfreds. Læs blot dette: »De fremtrædende værdier på LEGO om at være lige med hinanden, ikke gøre sig til af sin position, men vise tillid til andres formåen og selv være engageret i sit arbejde ud over den rent ansættelsesmæssige forpligtelse, har bred appel blandt folk i Billund. Man bør næppe i Billund, hvis ikke man er i stand til at leve sig ind i det menneskesyn og den arbejdsmoral, som er beskrevet ovenfor« (konklusionen s. 276f.). Sådanne uhåndterlige og flere meget værdiprægede konklusioner postuleres på et tvivlsomt grundlag. Her er mere oplevelse (hvad finder forfatteren mon nu på!) end erkendelse, og om folkene i Billund kan genkende sig selv, vil helt sikkert komme an på, hvem man spørger!

Det sidste samlede værk om Viborgs historie er fra 1940. Initiativtagerne bag den nu foreliggende nye trebinds byhi-

storie har på den baggrund ikke alene valgt at starte udgivelsen med det kronologisk sidste bind, men også at lade det starte i året 1940 og gå lige til nutiden. Dermed er det den byhistorie, der i forhold til værket samlede omfang har prioriteret den nære fortids historie højest. Der har været syv historikere om den store fremstilling, der er disponeret som en rammehistorie. Det er Henning Ringgaard Lauridsen, der åbner for og afslutter fremstillingen med et situationsbillede af Viborg i henholdsvis 1940 og 1997. Inden for rammen er i rækkefølge disse afsnit: »Besættelsestiden«, »Byplaner, byggeri og arkitektur«, »Menneskene«, »Erhvervs livet«, »Institutionerne«, »Fra købstad til stor-kommune«, »Uddannelser«, »Kultur, fritid, hverdag og fest«. I flere afsnit forholder forfatterne sig direkte til rammen; der bliver sammenlignet med situationen ved 1940 eller sat perspektivet til 1997. Det er solide, traditionelle, men undersøgende og velskrevne fremstillinger, nogle mere end andre. Enkelte afsnit bygger på primærstudier i utrykt kildemateriale (således Henning Poulsens om besættelsestiden), andre bidragydere har været igennem et stort trykt stof. Læseren får viden og ikke tomme kalorier og kan finde frem til materialet gennem litteratur- og kildefortegnelser og noter. Billedanvendelsen er varieret, her og der med hovsa-efekt. Den generelle erkendelsesværdi turde være indlysende, og den kronologiske afgrænsning taget i betragtning vil oplevelses- og genkendelsesværdien heller ikke være ringe.

Mellem 1987 og 92 udgav Aalborg Kommune et samleværk i fem store bind med en fremstilling af byens historie fra grundlæggelsen til 1970.¹⁴ Værket gjorde sig blandt andet bemærket ved, at der var et selvstændigt bind 4 af Henning Bender: *Aalborgs industrielle udvikling fra 1735 til 1940* (1987).¹⁵ Det

er en stor monografisk fremstilling af en vigtig del af byens historie. Den ide er nu blevet fulgt op med udsendelsen af et 6. bind af byhistorien i samme udstyr som de foregående, men med AOF Aalborg som udgiver. Emnet er *Arbejderbevægelsen i Aalborg 1870-1970*. Forfatterne er historikere fra Aalborg og Århus. Kritikere af denne måde at sektionere byhistorien på skal nok findes, men det er en af måderne at forny og fagliggøre beskæftigelsen med byhistorien på. Det giver den mulighed for at skabe erkendelse og forståelse af sammenhænge for større og centrale dele af byhistorien, som den stadig kronologisk og tematisk opbrudte fremstilling ikke nødvendigvis gør det, og åbner også for relevante sammenligninger med andre byer. På den anden side lurer naturligvis faren for ikke at få den nødvendige kobling til den øvrige byhistorie med, og hvor går grænsen for, hvilke emner der kan og bør skilles ud? Er intet emne for småt til at skilles ud, hvis betegnelsen byhistorie skal opretholdes? Det vil jeg mene, men det er vi langt fra i det konkrete tilfælde.

Med det foreliggende bind placerer Aalborg sig som den by, der har det største og mest gedigne værk om arbejderbevægelsen. Bogen er disponeret i tre dele, 1870-1925, 1925-50 og 1950-70, hvor Henning Bender i hver del først tager sig af de generelle samfundsforhold, hvorefter de øvrige forfattere tager sig af henholdsvis 1) fagforeningerne, 2) Socialdemokratiet og 3) presse, oplysning og kultur. Som en cadeau til udgiveren, der med udgivelsen fejrer 100 års jubilæum, og til glæde for kommende brugere er der en række bilag med oversigter over blandt andet arbejderbevægelsens byrådsmedlemmer og indehaverne af andre topposter i parti og bevægelse. Stedet er ikke for en indgående anmeldelse, men som eksempel på bindets bidrag til Danmarkshistorien

vil jeg pege på Knud Knudsens selvstændige behandling af Augustoprøret 1943, som nuancerer billedet i forhold til Hans Kirchhoffs undersøgelse, ikke mindst i spørgsmålet om Fællesorganisationens rolle og linie (s. 312-320). Værket er naturligvis forsynet med det nødvendige videnskabelige apparat, så også på den måde distancerer det sig positivt fra størstedelen af arbejderbevægelsens jubilæumslitteratur. Her er såvel erkendelse som oplevelse og genkendelse.

I løbet af tre år er det lykkedes Vejle at placere sig med en ny byhistorie på næsten 1000 sider. For hovedpartens vedkommende er der tale om primærundersøgelser, således i første binds afsnit om tiden 1100-1600, der bygger både på udgravninger og det trykte materiale, mens bindets andet store afsnit om tiden 1600-1786 er en andenhåndsfremstilling. Der er ikke foretaget selvstændige kildestudier af betydning, trods stedvis henvisning til primært kildemateriale. Blandt andet sikkert derfor er dagligliv og kultur (s. 208ff.) blevet så kort og stedmoderligt behandlet, hvilket gør dette afsnit til en ret traditionel byhistorie.¹⁶ Bindets forfattere har også følt sig så sikre på C.V. Petersens rekonstruktion fra 1927 af Vejles udseende ca. 1627, at de aftrykker den s. 110 uden kritiske kommentarer, men desværre tillige uden forklaring af de på rekonstruktionen anførte tal, så brugere må tilbage til byhistorien fra 1927 for at læse, hvad der er markeret.

Bind 2 er blevet til efter en strammere disposition end bind 1. Som det er tilfældet i bind 6 af Aalborgs historie, er indholdet delt op i tre dele: her i perioderne 1786-1890, 1890-1940 og 1940-1970, og inden for hver af de tre dele behandles de samme temaer i samme rækkefølge, kun afbrudt en enkelt gang af besættelsestiden 1940-45. I rækkefølge er det følgende emneområder: be-

folkning og bebyggelse, bystyret, erhverv og økonomi, sociale forhold, skole og kirke og sidst kultur, underholdning og fritid. Her får Vejle behandlet perioder og emner, som ikke tidligere har været genstand for hverken undersøgelse eller en fremstilling. Der kan i sagens natur ikke gås lige meget i dybden, men der er lagt en grundmur af materiale frem med henvisninger, der leder den nysgerrige og interesserede videre til yderligere studier.

På endnu et felt er Vejle gået i Aalborgs fodspor. Tredje bind af *Vejles historie* er en monografi om Vejles industri 1732-1996, dog ikke skrevet af en, men fem historikere. Man må finde det iøjnefaldende, at industrihistorien kan føres helt op til nutiden, mens fremstillingen af byens øvrige historie indtil videre skal stoppe i 1970 (som i blandt andet Aalborg). Er lokalpolitikken så sprængfarlig, at den må stoppe, hvor *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* gjorde en ære af at nå til 1990? Det i mange år socialdemokratisk ledede Vejle har haft sine politiske skandaler efter 1970, men det kan næppe være grunden til at afbryde en fremstilling af hoveddelen af byens historie ved 1970 og kun føre en mindre del videre til 1996? Vejle Kommune er udgiver af alle tre bind, men dette bind er finansieret af en række lokale virksomheder, blandt andet tyggegummifabrikken Dandy, som her kan dokumentere rigtigheden af slogan'et »Dandy kvikker bestandig« med et farvebillede af letpåkledte kvinder (s. 307), og som efter behandlingen af en anden lokal storvirksomhed – »Tulip – et kapitel for sig« (s. 335-340) – præsenteres som »Dandy – et andet og positivt kapitel for sig«. Lokalpatriotismen omfatter det lokale erhvervsliv. I øvrigt er det en helt igennem sober fremstilling bygget op på et stort kildemateriale. Desværre tillader det i de fleste tilfælde ikke at kom-

me ud over virksomhedernes ydre historie og ind til de arbejdere, som fungerer der. De er mest med som »antal ansatte« med visse »vilkår«. Det bliver i reglen ved grundlæggelser, produktion, afsætning, udvidelser, lukninger, generelle konjunkturer m.m., som i sig selv er ganske meget. Det er vilkårene for en sådan fremstilling med det kildemateriale, der generelt er til rådighed. Her er et bidrag til dansk industrihistorie med både indsigt og indlevelse og for mange lokale også genkendelse – det sidste gælder i øvrigt også bind 2.

Bind 1 af *Vejles historie* bliver indledt med ca. 50 sider af Lone og Steen Hvass om »Forhistorien indtil 1100«, dvs. om Vejleområdet første mange tusinde år fra den sidste istid til byens opdukken. Det hænger ikke videre sammen med byens historie, men tilfredsstiller den lokales nysgerrighed efter at vide, hvad der var i området før byen, og det giver arkæologerne før middelalderen lejlighed til at tage ordet.

I Esbjerg er man gået endnu videre ad den vej. Her er på fire år kommet en byhistorie i tre bind af en størrelse næsten som *Vejles*, men her handler hele bind 1 om tiden »før byen kom«. Knap 300 sider bruges der på lokalområdets første 10.000 år, før der var en by Esbjerg og uden sammenhæng dermed. Det har også gjort det svært for dette binds forfattergruppe at finde en sammenhæng både i og ikke mindst mellem afsnittene. Bidragene står som afsluttede kapitler, der ikke peger frem mod byens dannelse, fordi deres indhold ikke har dermed at gøre.

Bindet rejser det principielle spørgsmål, om kommende byhistorier skal behandle hele lokalområdet i den udstrækning, det har i dag med forstæder og satellitbyer, og så tilbageskrive den historie til de fjerne tider, hvor det var landbrugsland, og endnu længere tilbage til jægere og samlere osv. Man kunne

forestille sig en ny Københavns historie, der før afsnittet om Absalons borg skal handle om en trediedel af Sjælland, fordi Storkøbenhavn senere kommer til at dække det område. Med den fremadskridende urbanisering må man efter den i Esbjerghistorien anvendte model imødesee, at store landsdeles 10.000-årige historie skal skrives på en gang, når de store bysamfunds historie fremover tages op til behandling. Ganske enkelt på grund af byområdernes geografiske ekspansion. Det kan være en måde at slå en historisk genre ihjel på, men så vil den opløste byhistorie genopstå og videreudvikle sig som kvarterhistorie, bydelshistorie, eller hvad den nu vil komme til at hedde.¹⁷ Der er faktisk en mening med at begynde en byhistorie med de relevante forudsætninger for bydannelsen og ikke andet. Pilespidser 5.000 år tidligere er ikke en del deraf. Byens historie har en meningsfuld afgrænsning gennem dens geografiske udstrækning, de lokale myndigheders ansvarsområde etc., der giver en organisk indre sammenhæng, som en påhæftet 10.000-årig »før byhistorie« ikke gør.

Jeg er naturligvis ikke blind for, at der blandt byernes kulturinstitutioner i dag er en del museer bemandet med arkæologer, hvis interesseområder ligger før de danske byers oprindelse. Det burde vel ikke være en tilstrækkelig begrundelse for at hæfte dem på en byhistorie, som de ikke er en del af. Oldtidshistorien er et andet projekt, også lokalt. Byhistorien er ikke en reproduktion af Danmarkshistorien lokalt, hvor alt tages med, blot fordi det har en geografisk tilknytning, i hvert fald ikke, hvis man med byhistorier mener *byhistorie*. Første bind af *Esbjergs historie* er i stedet et stykke regionalhistorie holdt sammen af, at det senere blev det område, hvor Esbjerg med forstæder er kommet til at ligge. Burde regionalhistorie ikke skrives under den synsvinkel, at der er

et eller andet, der binder den sammen på egne og ikke på en langt senere tids præmisser? Hvor interessante end flere af afsnittene er i Esbjerg bys »før historie«, så finder jeg, at det er en fagligt tvivlsom udvikling af genren byhistorie. Det understreges i det konkrete tilfælde kun af, at Verner Bruhn i andet bind af *Esbjergs historie*, under titlen *En by bliver til*, der handler om tiden 1850-1910, så rigeligt gør rede for Esbjerg bys forudsætninger. Vi skal til s. 89 for at finde overskriften »En by bliver til«. Den læser, der har grebet til bind 2 for at læse om byhistorie, gør det ikke under falske forudsætninger, for godt 200 af de 300 sider handler derom, men man kan vist roligt tilføje, at Esbjerg nu må have rekord i den lange opstart med at få begyndt på byens historie. Yderligere koncentrerer en væsentlig del af historien (over 200 sider) om de 40 år mellem 1870 og 1910, hvor der allerede foreligger en fremstilling,¹⁸ mens de følgende knapt 90 år i bind 3, hvor Esbjerg er blevet en stor by, skal skrives på kun 325 sider, og dertil foreligger kun meget spredte forarbejder. Det lille bysamfund fremstilles på et forholdsvis stort antal sider, mens den store by med de mange aktiviteter og institutioner kan gøre det med meget mindre. Dermed være også sagt, at der bliver gået meget mere i dybden og kommes mere omkring i bind 2, mens bind 3 er en fremstilling, hvor det går temmeligt hurtigt omkring mange forhold og emner, ofte på et spinkelt materialegrundlag eller med helt manglende forundersøgelser. Et område som Kooperationen i det socialdemokratiske Esbjerg skal man lede næsten forgæves efter en omtale af. Det skyldes kun de to forfattere, Verner Bruhns og Poul Holms, fortrolighed med byen og evne til også at gå på tynd is, at de slipper helskindet igennem det. Dog vil en del konklusioner og vurderinger næppe stå for en nærmere prøvel-

se, men det er vilkårene, når man er pionerer på de her givne betingelser. Fremstillingen i bind 2 og 3 ville muligvis have vundet ved, at der var anvendt en dispositionsform på linie med den i historierne om Aalborg og Vejle. I hvert fald burde der have været indført et noteapparat og en samlet kilde- og litteraturfortegnelse som i de andre byhistorier, i stedet for at give mere generelle henvisninger kapitel for kapitel bag i bindene.¹⁹ Det giver mindelser om en ældre tids lokalhistorie, og i hvert fald kan det være med til at skjule, hvor spinkelt eller uensartet et materialepartier af fremstillingen er bygget op omkring. Trods disse mest formæssige indvendinger, er der leveret både indsigt, oplevelse og genkendelse i størstedelen af denne byhistorie. Der er ikke fornyelse af genren i bind 2 og 3, men der er masser af nyt for læserne.

I et udstyr og format, der minder noget om Viborg-, Vejle- og Esbjerg-historierne, er kommet fire bind Århus-historie 1995-98 på ca. 1.450 sider. Forudsætningerne for at skrive dette værk har adskilt sig en smule fra Aalborgs og en hel del fra Viborgs, Vejles og Esbjergs. Der foreligger for Århus' vedkommende et stort byhistorisk værk med grundfremstillinger, som kun er et halvt århundrede gammelt, og så har Århus byhistoriske Udvalg siden 1950'erne udfoldet en aktivitet gennem sine mange publikationer om byens historie, som ikke har sin lige i nogen anden dansk købstad. Endelig har Århus haft et større antal potentielle skribenter med lokal kendskab at kunne trække på. Man må have lov til at stille høje forventninger til et projekt med de forudsætninger, og mindre bliver de ikke af, at ny viden om byens vikingetids- og middelalderhistorie er blevet afdækket i de seneste år. En vikingetid har kun de øvrige her omtalte byer (Viborg undtaget), hvis vi bruger den fremgangsmåde, der findes i

førstebindet af *Esbjergs historie*! Måske er det også en del af forklaringen på, at bind 1 af *Århus. Byens historie* begynder med vikingernes by ved 900 og ikke først skal foretage turen tilbage til den sidste istids rand. Her er intet behov for at forlænge byhistorien. Den er lang nok. De enkelte bind er selvstændigt anmeldt i *Historie*, hvortil henvises. Her skal kun omtales det mest fornyende, værkets samlede plan. Værkets redaktør, Ib Gejl, gør i starten af hvert bind som en hjælp til læseren opmærksom på, at bindene, »lidt utraditionelt« som det beskedent formuleres, er bygget op efter en fælles model, der indeholder fire hovedtemaer: byens rum, byens mennesker, byens liv og byens styre. »Hensigten er, at man dermed bedre kan følge linjerne gennem tiderne«. De fire hovedtemaer gennemspilles ikke i det enkelte bind som helhed, men i hvert af de hovedafsnit, som det enkelte bind består af. I bind 1 findes de fire temaer således både i Hans Jørgen Madsens afsnit »Vikingernes by 900-1100«, Helge Paludans »Bispestaden 1100-1550« og Ole Degns »Borgernes by 1550-1720«. Temaopbygningen gør ikke fremstillingen mekanisk eller stereotyp, ganske enkelt fordi materialemulighederne er så forskellige, de skildrede forhold ligeledes og skribenterne ikke mindre.

Den tendens til en mere sammenhængende, tematisk opbygning af byhistorierne, som er begyndt i blandt andet Aalborgs og Vejles historie, er ført endnu videre og er mere konsekvent her. Værket kan læses på tværs fra afsnit til afsnit, og fra bind til bind kan man vælge f.eks. udelukkende at læse om byens rum og så følge denne linie fra 900 og 1100 år frem! Redaktøren når det satte mål ved at beskære og prioritere fremstillingen i forhold til de fire hovedtemaer. Der er også prioriteret tidsmæssigt, et helt bind alene om tiden 1945-95 er, som det bør være før år 2000. Denne vægtning af den

seneste tidsperiode er kun overgået af Viborg, hvor et bind på 384 sider af i alt kun tre bind handler om tiden fra 1940.

En af konsekvenserne af den valgte disponering er, at besættelsestiden 1940-45 er forsvundet som en samlet behandlet tidsperiode. Hvor byhistorierne for Vejle, Viborg og Esbjerg samt fremstillingen af fagbevægelsen i Aalborg fastholder et generelt selvstændigt afsnit om tiden 1940-45, skal man i bind 3 af *Århus. Byens historie* ind i et par af temaerne for at finde to underafsnit, hvor aspekter af besættelsestiden behandles: »Dagligliv under besættelsen« i temadelen om byens mennesker (s. 148ff.) og »Bystyre under krise og krig« i temadelen om byens styre (s. 354ff.). Det er en effektiv måde at få nedtonet disse års særstatus på alle livets områder. Særbehandlingen af de års historie kan begrænses til nogle mere specifikke områder, og det bliver de her. Den valgte disponering af stoffet ophæver de ofte forudsigelige fremstillinger af byers historie fra besættelsen 9. april 1940 til befrielsen 5. maj 1945 (de øvrige kvaliteter ufortalt), der foreligger så mange af. Givetvis til beklagelse for nogle, ofte de lokale læsere, men for faghistorikerne er der ikke nødvendigvis noget tabt herved.²⁰ *Århus. Byens historie* giver fornyelse, indsigt, oplevelse og genkendelse.²¹

Da København var kulturby i 1996, blev det også markeret med en række bogudgivelser. Blandt disse er enkelte, som tager udgangspunkt i byens historie. Det gælder antologien *Kongens og Folkets København – gennem 800 år. Brikker til en mosaik*. Det er brikker eller punktnedslag i byens historie fra tidlig middelalder til folkestrejken i 1944. Emnerne spænder fra egentlige bidrag til byens historie og topografi til emner, der udspiller sig i København, men som lige så godt kunne have været i en hvilken som helst anden by. Det mest udtal-

te eksempel på sidstnævnte er Ning de Coninck-Smith: »Barndom i hovedstaden omkring århundredeskiftet« om forholdene omkring 1900. Der er ingen indre sammenhæng mellem bidragene. Det er medarbejdere ved blandt andet Institut for Historie i København, der i den aktuelle anledning har holdt forelæsninger under overskriften »Kongens og Folkets København«, og de valgte emner udspringer derfor af bidragydernes forudsætninger og interesser og ikke af en samling omkring en overordnet »mosaik«. Det er ikke brikker til nogen »mosaik« ud over Københavns historie selv, og så kan det vist ikke blive bredere? Bidragene varierer indholdsmæssigt fra dem, der præsenterer nye forskningsresultater, til dem, der opsummerer ældre forskning. Havde det ikke været for anledningen, kunne de lige så godt have været spredt i forskellige tidskrifter, men nyttigt er det f.eks. i den ene ende at have Bi Skaarups kyndige sammenfatning af den nye viden om »Københavns befæstning i middelalderen« og i den anden Hans Kirchhoffs resume af den foreliggende viden om det nationale klenodie »Folkestrejken 1944«. *Kongens og Folkets København* har ubetinget både generel erkendelsesværdi og for mange af bidragene også oplevelses- og genkendelsesværdi.

De seneste fremstillinger tyder ikke på, at dansk byhistorie som genre er kørt fast. Der arbejdes med dispositionen og udvalget af emner, selv om et flertal af udgivelserne ved en overfladisk betragtning kan forekomme noget traditionelle. Tidsmæssigt er perioden efter 1940 blevet opprioriteret (med Esbjerg som den absolutte undtagelse, hvor man er gået den modsatte vej), men det har ikke ført til inddragelse af politologiske og sociologiske problemstillinger, fordybelse i den lokale beslutningsproces m.m., og lokalsamfundets magthaveres

løsning af opgaverne røres der generelt ikke ved. Landspolitikerne og dele af det store erhvervsliv kunne være mere trygge for deres eftermæle, hvis de generelt i medierne og i Danmarkshistorien specielt ville få en omtale, som deres mere lokale kolleger nu får det i byhistorierne. Der synes ikke at være helt den samme kritiske distance til magtens mænd og kvinder lokalt.

Der er i genren indbygget visse forventninger, ikke mindst i den lokale offentlighed, som er de primære købere og læsere, og dem kommer udgiverne ikke uden om at honorere, men stadig skulle der være meget vide rammer for at eksperimentere med og udvikle genren. Der vil være et par sikre veje frem til fornyelse af genren, den ene er at prioritere stoffet langt kraftigere, at komme væk fra den altfavnende byhistorie, hvor alt næsten er lige vigtigt og skal opregnes, en anden at få gang i de større anlagte monografiske undersøgelser i enkelte bysamfund, så fremtidige fremstillinger ikke kun skal rumme forundersøgelserne i sig selv – det er stadig oftest tilfældet – og for det tredje at få sammenlignende byhistoriske undersøgelser sat i gang. I sidste ende vil kun større byhistoriske undersøgelser, med andre og gerne kritiske problemstillinger,²² kunne give nye dimensioner til de byhistorier, der engang skal afløse dem, der i de senere år er kommet fra trykpressen.

1. Retfærdigvis skal også nævnes Anders Sørensen Vedel som den første, der gjorde sig systematiske overvejelser over det at skrive Danmarkshistorie.
2. I 1985 med en efterskrift af Ole Degn.
3. Jf. om denne Henrik Dethlefsen: »Omkring 'Danmarks Riges Historie'«, *Historisk tidsskrift* 86, 1986, s. 238-264.
4. *Fra en helt anden tid*, 1956 og *Nye tider*, 1957.
5. C.V. Petersen (red.): *Vejle Bys Historie 1327-1927*, 1927.
6. Hugo Matthiessen, Otto Smith og Victor

- Hermansen: *Ribe Bys Historie 1660-1730*, 1929; Otto Smith og Victor Hermansen: *Ribe Bys Historie. 1730-1820*, 1-2, 1936-46.
7. Jens Clausen, Ejler Haugsted, Regnar Knudsen og Emanuel Sejr (red.): *Aarhus gennem Tiderne*, 1-4, 1939-41.
 8. *Træk af Vejle bys historie*, 1977.
 9. *Esbjerg 1868-1943*. Udg. af Esbjerg Byraad, 1943.
 10. Karl Bruun og Finn Staugård (red.): *Esbjerg by og egn*, 1958.
 11. Interessen viser sig både i oplagens størrelse, udsendelsen af nye oplag efter relativt kort tid samt af den øvrige lokale udgivelsesvirksomhed, herunder udsendelsen af flere byhistoriske tidsskrifter, som *Odensebogen*, *Koldingbogen*, *Ski-vebogen*, *Vejlebogen* etc.
 12. Aage Fasmer Blomberg: *Faaborg bys historie*, 1-2, 1955-56.
 13. Bogen er forsynet med register til begge bind og en bibliografi over Henrik Fangel's skrifter.
 14. Tiden efter 1970 er der blandt andet fulgt op på af Henning Bender: *Aalborg Kommune 1970-1995*, 1995.
 15. Denne form for sektionering af byhistorien er tidligere brugt i blandt andet *Kalundborgs historie*, 1-4, 1983-92, hvor bind 3 er om byens huse, og bind 4 indeholder en række specialartikler.
 16. Der er i bindet en betydelig diskrepans mellem henvisningerne i noterne og oversigten over utrykte kilder. Der optræder materiale i kildeoversigten, som der ikke er henvist til i noterne og omvendt. Det er i småtingsafdelingen, men væsentligt er det, at det kildemateriale, der kunne have udvidet dagliglivsafsnittet, foreligger, men ikke er benyttet.
 17. Jf. John T. Lauridsen: »Kvarterhistorie – fremtidens lokalhistorie«, *Fortid og Nutid* 1993, s. 99-118.
 18. Søren Alkærsig: *Esbjerg. Havn og By*, 1-2, 1909-14.
 19. I bind 3 er afsnittet om »Kilder og litteratur« s. 313-317 tilmed faldet ud af indholdsfortegnelsen (og afsnittet om Anden Verdenskrig i samme bind er kommet til at begynde s. 113 og ikke s. 133).
 20. Værket om Århus' historie må savne et register, og henvisningerne i de enkelte afsnit er af meget forskelligt omfang og karakter.
 21. Til den læser, der vil hæve brynene over, at forfatteren til disse linier vurderer et værk, hvortil han selv har bidraget, vil jeg gøre opmærksom på, at jeg ingen andel har i værkets plan og ide.
 22. Som eksempel kan nævnes Karin Lützen: *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*, 1998.

National og international – Norge i udenrigspolitisk belysning

Af Thorsten Borring Olesen

Norsk utenrikspolitikks historie, bind 1: Narve Bjørge, Øystein Rian & Alf Kaartvedt: *Selvstendighet og union. Fra middelalderen til 1905*; bind 2: Roald Berg: *Norge på egen hånd. 1905-1920*; bind 3: Odd-Bjørn Fure: *Mellemkrigstid. 1920-1940*; bind 4:

Jakob Sverdrup: *Inn i storpolitikken. 1940-1949*; bind 5: Knut Einar Eriksen & Helge Øystein Pharo: *Kald krig og internasjonalisering. 1949-1965*; bind 6: Rolf Tamnes: *Oljealder. 1965-1995*. (Universitetsforlaget, Oslo, 1995-1997).